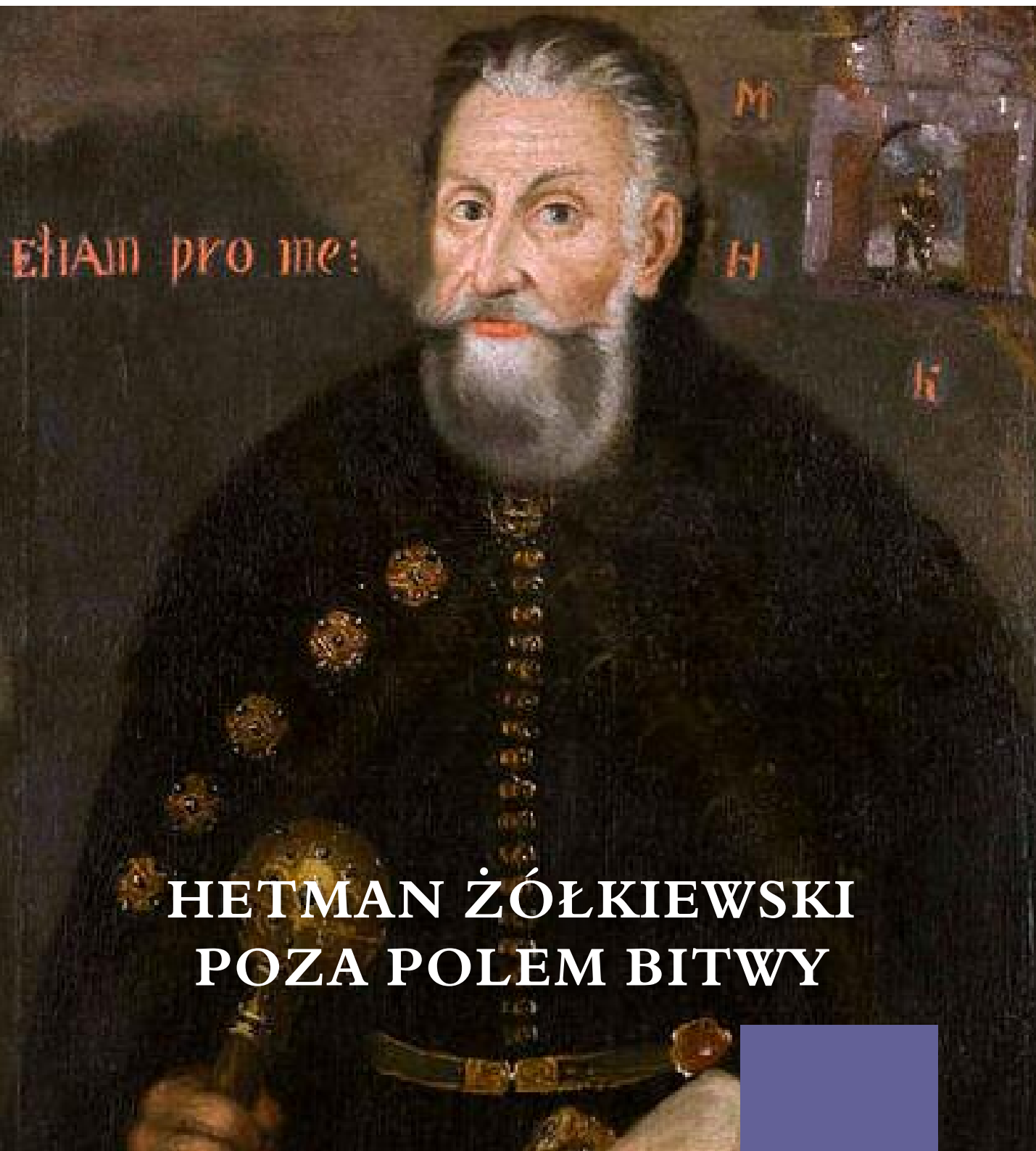

Nie tylko Żółkiewski

S E R I A P O D C A S T Ó W

FUNDACJA
MÓWIA
WIEKI

NR 8

HETMAN ŻÓŁKIEWSKI
POZA POLEM BITWY

Dariusz Milewski

Hetman Stanisław Żółkiewski nie ograniczał swej działalności do pola bitwy. Choć jest najbardziej znany z dokonań wojennych, to jego wysoka pozycja społeczna sprawiała, że przez wiele lat wywierał duży wpływ na politykę państwa. Ponadto niebagatelna była również jego działalność gospodarcza oraz kulturalna. Te trzy aspekty życia hetmana warto pokrótce omówić.

Był politycznym uczniem Jana Zamoyskiego, kanclerza i hetmana wielkiego koronnego. Już w 1573 roku towarzyszył mu w drodze do Paryża po króla Henryka Walezego. W 1584 roku na polecenie kanclerza pojmał Samuela Zborowskiego, co było niewdzięcznym zadaniem. Żółkiewski stał też po stronie patrona w początkach rządów Zygmunta III, gdy kanclerz był skonfliktowany z królem. Poparciu Zamoyskiego zawdzięczał nadanie buławy polnej koronnej w 1588 roku.

Mimo wszystko Żółkiewski nie dał się wciągnąć w ostre walki polityczne. Po śmierci kanclerza w 1605 roku przeszedł do obozu królewskiego, a regalizm stał się odtąd znakiem firmowym hetmana. Zwalczał rokoszan sandomierskich, swoich niedawnych sojuszników, gdy ci stanęli przeciw królowi. Podczas wojny moskiewskiej rozpoczął własną grę, godząc się na niekorzystne dla Rzeczypospolitej warunki osadzenia królewicza Władysława na tronie carskim. Gdy król nie przyjął tego układu, Żółkiewski wycofał się

z czynnej polityki wobec Moskwy. Pozostał jednak lojalny wobec monarchy, biorąc udział w wygaszaniu konfederacji wojskowych. Zawiązane przez żołnierzy nieopłaconych na czas za służbę w wojnie moskiewskiej, pustoszyły one kraj w latach 1612–1614.

Żółkiewski angażował się też w politykę wobec Turcji i Tatarów. Jego celem było niedopuszczenie do wojny z Półksiężycem, dopóki trwały walki z Moskwą. Dlatego hetman ukrócał samowolę Kozaków i nie poparł prywatnej wyprawy książąt Koreckiego i Wiśniowieckiego do Mołdawii w latach 1615–1616. W 1617 roku pod Buszą przyjął warunki tureckie, zmuszające Polskę do wycofania się z Mołdawii i poskromienia Kozaków. Był za to ostro krytykowany przez magnatów i szlachtę. Zdobył jednak uznanie króla, który w 1618 obdarzył go buławą wielką koronną i mianował kanclerzem wielkim koronnym.

W 1620 roku w porozumieniu z monarchą Żółkiewski sam wkro-

Jan Zamoyski

**Młody Stanisław Żółkiewski na fragmencie obrazu
Jana Matejki *Stefan Batory pod Pskowem***

czył do Mołdawii, gdy była już zakończona wojna moskiewska – choć ta wyprawa zakończyła się klęską i śmiercią hetmana. Jako polityk związany był więc z dworem i szanował wolę królewską, nawet jeśli często sam miał inne zdanie.

Idąc w ślady swego preceptora Jana Zamoyskiego, Żółkiewski dbał także o swój status majątkowy. Znacznie pomnożył swoje dobra, opierając się na dwóch filarach: włas-

nych posiadłościach oraz dochodowych starostwach, które otrzymywał od króla w zamian za poparcie polityczne. Dzięki temu wszedł w szeregi magnaterii koronnej. Centrum posiadłości hetmańskich była Żółkiew koło Lwowa – miasto przemianowane przez właściciela z Winnik. Hetman rozbudował swą główną rezydencję i obdarzył licznymi fundacjami, które do dziś świadczą o potęgze Żółkiewskiego i świetności Rzeczypospolitej.

**Stanisław Żółkiewski przedstawia carów Szujskich na sejmie warszawskim 1611,
mal. Jan Matejko**

Ponadto Żółkiewski miał rozległe dobra w okolicach Brodów i Boryspola w województwie ruskim. Zapewniały mu one ponad 100 tys. zł rocznie, do tego należy dodać zyski ze starostw królewskich. Ponieważ syn hetmana zmarł młodo i bezpotomnie, cała fortuna przeszła na zięciów: wojewodę ruskiego Jana Daniłowicza i hetmana Stanisława Koniecpolskiego. W przyszłości stała się podstawą majątku Sobieskich – król Jan III był prawnukiem hetmana Żółkiewskiego.

Jako człowiek kultury, hetman wykazywał dużo zapału do samokształcenia. Interesował się historią i literaturą starożytną. Niewątpliwie pod wpływem stylu cezariańskiego napisał swoje pamiętniki *Początek i progres wojny moskiewskiej*, znakomite literacko i bez-

cenne jako źródło historyczne. Był też autorem dzieła pod tytułem *Pobudka do cnoty*, w którym, odwołując się do klęski Polaków w bitwie z Tatarami pod Sokalem w 1519 roku, podkreślał etos rycerza ginącego za ojczyznę. Ważne też były jego dokonania jako fundatora. Największym osiągnięciem w tym zakresie było wybudowanie kościoła św. Wawrzyńca w Żółkwi, zaprojektowanego przez włoskich architektów. Świątynia miała być pomnikiem chwały oręża polskiego i samego hetmana. Po jego śmierci kościół został podniesiony do rangi kolegiaty. Za panowania Jana III został ozdobiony pięknym nagrobkiem Żółkiewskiego i jego syna. Do dziś uchodzi on za perłę architektury i sławi imię hetmana. ■

Śmierć hetmana Żółkiewskiego

FUNDACJA
MÓWIA
WIEKI

Redakcja
Tomasz Bohun,
Miłosz Niewierowicz

Opracowanie graficzne
Marcin Adamczyk

© Copyright by Fundacja
„Mówią wieki”

Wydawca
Fundacja „Mówią wieki”
pl. Europejski 3
00-844 Warszawa

W NASTĘPNYM
ODCINKU

Nie tylko
Żółkiewski
SERIA PODCASTÓW

MÓWIA
WIEKI
NR 9

KAMPANIE WOJENNE
HETMANA ŻÓŁKIEWSKIEGO

Projekt realizowany
w ramach programu:

PA
TRIO
TYZM
JUTRA